

Písať o architektúre

Roman Račko

Architektúra dáva priestoru správny význam. Vychádza z primeranej kombinácie a rozloženia funkcií v danom priestore a čase. Písať dnes o architektúre už môže ktokoľvek, podobne ako to robia tí, ktorí s veľkou horlivosťou hovoria do vzdelávania, ekonomiky, kvality života, liečenia, umenia či politiky. Otázka kvality, objektivity a odborného pohľadu je však otázna, či už ide o obyčajný dialóg, recenziu, reportáž, historický text, alebo o kritiku. Ak vychádzame z premisy, že každý človek má právo vyjadrovať svoje názory, myšlienky alebo postoje, tak sa domnievam, že je stále ľahšie uvedené názory písať a prezentovať, ako prísť s novou inovatívnou myšlienkou a rozvíjať ju. Aj v minulosti bolo snáď jednoduchšie a ľahšie architektúru pozorovať, interpretovať a hodnotiť, ako ju tvoriť. Vo svojej práci sa budem zaoberať ľudským faktorom v architektúre, opodstatnenosťou kritiky, kritickými a hodnotiacimi súdmi vo všeobecnosti.

„Je smiešne kritizovať dielo druhého, pokiaľ sám nepodávame dobré výkony.“ (Joseph Addison)

Výrok Josepha Addisona provokuje k zamysleniu sa nad ďalšími otázkami, ako napríklad: *Môže človek, ktorý počas svojho života nenapojkoval životaschopnú stavbu, kritizovať prácu iného človeka? Kto má právo hodnotiť architektúru? Kde je dané, čo to je dokonalá architektúra? Existuje vôbec dokonalá architektúra?* Takmer historické otázky, na ktoré sa snažia nájsť odpovede domáci aj zahraniční architekti. A odpoveď je úplne jednoduchá, poznali ju už v Antike. Je to predsa architektúra, ktorá by mala byť účelná, trvanlivá a krásna. Ja by som doplnil o prívlastky – ekologická, citlivá, „slušná“, čo by som rád vysvetlil. Mám v oblube odvážne veci, ale hranica medzi odvážnosťou a slušnosťou je niekedy tenká. Ak je architektúra dobrá, prežije. Žiaľ, ak príliš podlieha módnym trendom, sleduje komerčné a subjektívne ciele, väčšinou dlho nevydrží. „Citlivý“ architekt udržiava v úcte lesné studničky pre ich poetické čaro a neníči ich. „Slušný“ architekt má v úcte hrudy zeme pre ľudskú prácu, ktorá ich stáročia formovala, myslí na toho, kto s porozumením dokázal ochraňovať kultúrne a historické bohatstvo.

No nemyslím si, že za každú cenu treba hľadať univerzálny jazyk architektúry, ktorý bude fungovať naveky. Moderná architektúra prišla s úplne novou rečou, ktorá vyžaduje dlhší čas na to, aby jej človek porozumel.

„Nieko vidí veci také, aké sú a pýta sa prečo. Ja snívam o veciach takých, ktoré nikdy neboli a pýtam sa, prečo nie.“ (George Bernard Shaw)

Architektúra je určená pre ľudí a tvoria ju ľudia. Architektonické dielo je pokusom dať priestoru primerané ľudské merítka, funkčnosť aj estetický zážitok (Kostroň, 2011, s. 95) a okrem uvedeného odráža

aj osobnosť tvorcu, jeho preferencie, vzory, vkus, estetické vnímanie sveta, finančné možnosti a možno tak trochu aj jeho charakter.

V kontexte uvedeného by som rád zdôraznil psychologické aspekty správania a možné reakcie ľudí na kritiku a názory iných. Ako uvádza R. J. Sternberg (2004, s. 109), výkonové správanie človeka má rôzne determinanty. V súvislosti s prácou mozgu a jeho časti – limbického systému, môžeme hovoriť o dvoch systémoch sebaregulačného správania. Ide o emocionálny „horúci“ systém, ktorý je špecializovaný na rýchle reakcie po pôsobení silných podnetov, „domáha“ sa rýchleho konania, automaticky spúšťa obranné reakcie. Druhý systém je kognitívny „chladný“ – je naladený na informačno-kognitívne a priestorové aspekty. Generuje racionálne, uvážené a strategické reakcie. Podporuje odložené reakcie na uspokojenie. Pre človeka to znamená, že bez ohľadu na objektívnu situáciu môže aktivovať buď horúci, alebo chladný systém spôsobom a v závislosti od toho, ako konštruuje a mentálne reprezentuje udalosti. Pri hodnotiacich a kritických súdoch človek akosi automaticky spúšťa horúci systém, teda reaguje obranne, ospravedlňuje sa, uráža, „bojuje“, plače.

„Kritika je úžasná vec, je hodná iba géniov.“ (Salvador Dalí)

Kritika je odhaľovanie a prekonávanie omylov a nedostatkov, rozlišovanie správneho a nesprávneho, pravdivého a nepravdivého, opravdivého a neopravdivého, hodnotného a nehodnotného, posudzovanie primeranosti norme, kritériu a podobne. Je málo pravdepodobné, že so stopercentnou správnosťou dokážeme povedať o architektonickom diele, či je pekné, alebo primerane odvážne. Lebo krása je výsostne relatívny pojem, ktorý sa nedá s presnosťou definovať. Niektorí ľudia sú vo svojej podstate konzervatívni a nedôverujú novinkám. Preto si osobne myslím, že aj kritika je len relatívna a človek, ktorý sa ňou zaoberá, musí mať relevantné informácie z architektúry, kvalitné vedomosti a poznatky na vysokej úrovni a navyše svoju prácu percipovať ako skutočnú, t. j. je jeho „srdcovou záležitosťou“.

Máloktoľ človek má rád kritiku, aj keď je oprávnená. Reakciou je obrana, hľadajú sa externí vinníci, zisťuje sa, kto má záujem škodiť, prevláda hnev, agresia. Výsledkom býva rozčarovanie, apatia, nenávisť, konflikt. Ak si má kritizovaný uvedomiť nedostatky, je potrebné navodiť záujem o zdokonalenie a pozitívny postoj. Nepochopená alebo neadekvátne podaná kritika môže viesť k nespokojnosti a mnohým nedorozumeniam.

Čo býva cieľom kritiky? Paradoxom je, že kritika má vlastne hodnotiť, poukázať na nedostatky a záporné stránky, ale súčasne má byť nezaujată, objektívna,

konštruktívna, t. j. mala by prinášať návrhy na zlepšenie. Priama kritika, ako súčasť práce medzi dvoma osobami, je považovaná za najmenej príjemnú stránku činnosti. Dôvodom prečo sa jej ľudia vyhýbajú, je napríklad obava zo scén, neprimeraných reakcií kritizovaného, neistota, že to osobne zvládnem. A hoci je kritika v skutočnosti nástrojom, ktorý inšpiruje a objektívnym „zrkadlom“ človeka, býva neoblúbená a často považovaná za dehonestujúcu. Nikto z nás nie je natoľko dokonalým jedincom, aby sme mohli povedať, respektíve poukázať na našu prácu, že je bezchybná. Vďaka opodstatnenej a podloženej kritike sa posúvame vyššie, zistíme chyby, môžeme sa pozrieť na vec z iného uhla pohľadu.

Ten, kto kritizuje a hodnotí, teda nepriamo posudzuje aj povahu, osobnosť tvorcu. Dotýka sa niečoho, čo je výsostne individuálne, najvnútornejšie a najviac zraniteľné. Uvedomujú si to kritizujúci v plnej miere? Berú do úvahy aj tieto aspekty? Samozrejme, že medzi posudzovateľmi treba robiť rozdiely. Nezaradujem sem odborne erudovaných kritikov architektúry, ale predovšetkým svojich spolužiakov a už v texte vyššie spomínaných laikov. Zároveň som presvedčený, že nie je správne odsudzovať architektonické dielo, len na základe pocitu vnímania danej stavby a pravidiel, ktoré s dobrou architektúrou nemajú nič spoločné.

„Motivácia je túžba niečo dosiahnuť.“

Osobne vítam kritiku. Objektívna kritika ma posúva ďalej, stáva sa mojím navigátorom. Vďaka nej sa zlepšujem, inšpirujem, kultivujem svoju spon-tánnosť, tvorím nové, som odvážnejší a motivovanejší. Samotná esej ma utvrdila v tom, čo som síce vedel, ale na prednáške som sa to báť vysloviť. Kritikom môže byť každý človek, ale sme natoľko vzdelaní a najmä sme „nad vecou“, aby sme ju mohli používať? Sme natoľko odosobnení, že nás netrápi záväzť z úspešnej práce kolegu a dokážeme vyjadriť uznanie? Nie je namieste odsudzovať a zatracovať architektonickú tvorbu alebo stavbu svojho kolegu len preto, že my máme iné cítenie?! Jednou z možností, ako nazerať na architektúru, na jej posudzovanie a hodnotenie, je vidieť ju ako proces, spôsob komunikácie, zvládanie prostredia v širšom ponímaní – ako manažment života a prostredia či ako umenie splyvať s behom života a prírody.